

Defensa de la tesi doctoral de Sara Vicent Santamaria «*La Faula de Guillem de Torroella: literatura i folklore*». – El 28 de maig de 2008 la professora Sara Vicent Santamaria (Universitat Catòlica de València «Sant Vicent Màrtir») va defensar al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València la tesi doctoral «*La Faula de Guillem de Torroella: literatura i folklore*». El treball, preparat sota la direcció del doctor Albert Hauf Valls (Universitat de València, Institut d'Estudis Catalans), va ser avaluat per un tribunal format per Isabel de Riquer (Universitat de Barcelona, que va exercir de presidenta), Júlia Butinyà (Universidad Nacional de Educación a Distància), Josep Enric Rubio (Universitat de València), Xavier Renedo (Universitat de Girona) i Gabriel Ensenyat (Universitat de les Illes Balears), que li va atorgar la qualificació d'excel·lent *cum laude* i va acordar unànimement de proposar-lo com a Premi Extraordinari de Doctorat.

La tesi de la doctora Vicent s'emmarca dins el projecte d'investigació «La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa (III)» (HUM2005-06110-C01-02) del Ministeri d'Educació i Ciència, coordinat des de la Universitat de València pel mateix doctor Hauf,

i que té com a objectiu principal la preparació d'edicions crítiques i estudis de textos medievals i moderns (amb especial atenció a l'àmbit de la literatura catalana) que, a pesar de la seua rellevància, encara no disposen d'edicions fiables, que siguen fruit d'un procés rigorós d'establiment del text d'acord amb criteris filològics i que, d'altra banda, vagen acompanyades d'una anotació sistemàtica d'aquest que permeta d'analitzar-lo a partir dels referents històrics i culturals –literaris, folklòrics, artístics, etc.– del seu context original. En aquest sentit, *La Faula* (=LF) del mallorquí Guillem de Torroella (s. XIV) demanava urgentment l'atenció de la crítica, atès que, com la mateixa autora comenta en parlar dels estímuls que la van menar a emprendre la seua tasca, «tot i que en el moment d'iniciar la meua investigació disposàvem de dues edicions crítiques i un bon grapat d'articles sobre diversos punts conflictius d'aquesta peça, el ben cert era que encara no comptàvem ni amb una interpretació global de l'obra ni tampoc existia cap edició que presentés un text suficientment coherent i que, consegüentment, permetés al lector de comprendre aquesta narració». És ben conegut un dels factors explicatius d'aquesta situació: l'obra de Torroella ens ha estat transmesa per una tradició manuscrita plena de deturpacions i llacunes que comprometen seriosament la feina de l'editor.

La tesi s'estructura en dos grans blocs que es demostren del tot complementaris: a) un estudi de conjunt de l'obra i b) una edició crítica i anotada, proveïda d'una introducció que aborda els problemes de la seua transmissió textual. L'estudi de conjunt està dividit, al seu torn, en cinc capítols, el primer dels quals reuneix i analitza les dades biogràfiques a l'abast sobre Guillem de Torroella i els seus avantpassats, i n'aporta d'altres que ens eren inconegudes fins ara. En aquest sentit, la recerca duta a terme per l'autora incideix en la rellevància política i social que els Torroella van tenir a l'antic regne de Mallorca des de l'època de la conquesta de l'illa per Jaume I fins a la seua reintegració definitiva a la Corona d'Aragó sota Pere III. Durant tot aquest període, la documentació ens mostra els membres de la família exercint importants càrrecs en l'administració civil i eclesiàstica del regne insular, sempre al servei de la casa reial mallorquina, a la qual, d'altra banda, sembla que van mantenir-se fidels fins i tot en els moments més crítics, quan la dinastia va veure els seus dominis amenaçats o directament arrabassats pels seus parents d'Aragó: un dels documents posats a contribució per primera vegada per la doctora Vicent, datat el 1285, ens presenta un Torroella jurant fidelitat a Jaume II de Mallorca la mateixa vespra de la invasió de l'illa per l'infant Alfons, fill de Pere el Gran i futur Alfons el Liberal, rei d'Aragó. Sembla, a més, que la nissaga va patir les conseqüències de mantenir-se fidel a Jaume III arran de la conquesta i annexió de Mallorca operada pel Cerimoniós, i aquest és un fet digne de ser tingut en compte, perquè podria aportar llum sobre alguns dels aspectes més controvertits de LF, com la possible intencionalitat política del text.

El segon capítol d'aquest primer bloc estudia els temes i motius folklòrics de LF, tot relacionant-los amb altres textos del context romànic que, si atenem a la composició de l'obra, devien fer part de l'enciclopèdia cultural de Guillem de Torroella. L'autora ha centrat especialment la seua atenció en obres franceses i occitanes medievals pertanyents a gèneres com el *lai*, el *roman courtois*, la *chanson de geste*, els romans artúrics en prosa o les *novas rimadas*, sense deixar de banda, però, altres textos com el *Llibre de les meravelles del món* de Jean de Mandeville, el llibre de Marco Polo, el *Romancer* castellà, el *Tristany i Iseu*, el *Roman d'Alexandre*, el *Partonopeus de Blois*, la *Melusine* de Jean d'Arras, o les diferents versions del *Viatge de sant Brandà*. Entre els temes i motius estudiats, hi trobem el matí de sant Joan, l'animal com a guia, el viatge a l'Altre Món (ubicat, a més, en una illa delitosa), el palau o fortalesa meravellosa, la fada, els objectes màgics, etc. L'estudi de tots aquests elements i la comparació de LF amb les obres esmentades posen de manifest que Torroella era conscient de la tradició existent i que va saber com integrar-hi perfectament la seua obra.

La derivació siciliana de la llegenda artúrica és l'objecte del tercer capítol, el qual examina com es va formar aquesta llegenda, quins grups de textos la componen i com va arribar Torroella

a acoblar dins la seua obra les tradicions bretona i siciliana. Per a l'autora, és ben probable que el nostre autor conegués aquesta versió siciliana de la llegenda del rei Artús gràcies a les relacions de la Corona d'Aragó amb aquesta illa mediterrània, hipòtesi ben assenyada si tenim en compte que, des de l'època de la conquesta dels Hauteville normands, Sicília va ser identificada amb la mítica Avalon a partir de la semblança entre totes dues ínsules, i hom hi va trasplantar molts dels elements de la tradició artúrica: molts autors van assenyalar fins i tot l'Etna o Mongibell com el lloc de repòs del monarca bretó, del qual un dia ressorgiria per governar de nou el seu regne. Resulta curiós veure fins a quin punt la llegenda d'Artús va arribar a impregnar la pròpia llegenda de sobirans com Frederic II, rei de Sicília i emperador d'Alemanya, de qui es va arribar a especular que no havia mort realment, sinó que esperava el moment del seu retorn ocult al cèlebre volcà: alguns –diu el cronista anglés fra Tomàs d'Eccleston, OFM– fins i tot l'havien vist entrar i sortir alguna vegada de l'amagatall, acompanyat d'una fantasmagòrica mota de fidels cavallers. Amb aquests precedents, no resultarà estrany que hom veiés en Miquel Scot, l'astròleg i alquimista de la cort Hohenstaufen, el Merlí particular del gran emperador germànic!

El quart capítol analitza un dels trets més rellevants de LF: l'estil formulari, que constitueix, de fet, una de les tècniques de composició de l'obra. Després d'estudiar el funcionament de les fórmules en la composició oral dels poetes iugoslaus, dels glosadors mallorquins i de la *chanson de geste*, l'autora fa veure convincentment que la tècnica formulària en l'obra de Torroella funciona de manera semblant. El buidatge sistemàtic de les fórmules d'un gran nombre d'obres franceses i occitanes permet exemplificar com LF s'insereix plenament en la tradició medieval i com el poeta mallorquí coneixia molt bé el contingut temàtic, les formes lingüístiques i les funcions dels seus models. A més, l'estudi de l'estil formulari té una utilitat addicional, sobretot en el cas d'un text que, com passa sovint amb moltes altres obres medievals, es compon amb fragments d'obres precedents, fent servir la tècnica del *collage*: el coneixement de les fórmules que corresponen a la tradició, més l'estudi pacient dels textos que actuen com a possibles fonts, permeten esmenar amb bon criteri i de manera justificada les lliçons errònies o deturpades, i aquest constitueix un punt clau en el plantejament que la doctora Vicent fa de la seua edició crítica.

El cinquè capítol aprofundeix en el possible rerefons polític de LF. Després de passar revista a les principals aportacions crítiques que es posicionen a favor d'una lectura política o d'una interpretació literària i/o moral del text, l'autora examina l'obra de Torroella des de totes dues perspectives, tot prenent en consideració, d'una banda, el context històric i polític que la va veure sorgir, i, de l'altra, la presència al text de temes i tòpics característics de la literatura moralitzant. Així, se'n ofereix una completa anàlisi de la situació al regne de Mallorca durant la crisi del s. XIV: les contínues demandes pecuniàries i humanes del Cerimoniós, la situació d'inseguretat que vivia la població a causa de la situació geogràfica estratègica de Mallorca i de l'enfrontament de Pere III amb Pere el Cruel de Castella, la mobilització dels partidaris del destronat Jaume III (coneguts precisament amb l'apel·latiu despectiu de *bretons*) i la seua participació en les campanyes organitzades per Jaume IV per intentar recuperar el tron perdut, etc. Tot plegat, no sembla gaire descabdellat postular que aquest clima d'instabilitat política pogués trobar-se al darrere d'alguns dels passatges claus de LF, i llavors l'esperança bretona seria la dels mallorquins afectes al seu legítim rei, Artús – Jaume IV, que ja preparava el seu retorn al regne espoliat, missatge que no desentonaria amb les estretes connexions de la família Torroella amb la dissortada dinastia mallorquina (vegeu també, de la mateixa investigadora, «Noves aportacions sobre el rerefons polític de *La Faula* de Guillem de Torroella». *II Jornades d'Estudis Locals a Sóller*. Sóller: Ajuntament de Sóller, p. 255-275). Però, al costat d'això, l'autora examina LF a la llum d'altres moralitzacions medievals que glossen la idea que la fortuna i el poder corrompen l'ésser humà i accentuen la malaltat de l'home dolent i on hom es plany del mal estament del món i, en concret, de la decadència de les virtuts i valors cavallerescos i el triomf dels vicis i de la malvestat: pren en consideració, doncs,

obres com les de Boeci, Eiximenis, el *Floriant et Florete*, la *Vesio* de Bernat de So, el *Llibre de Fortuna e Prudència* o el *Tirant*. En definitiva, la lectura del capítol sembla revelar una actitud sintètica o de compromís sobre tan controvertida qüestió.

El segon bloc de la tesi el constitueix l'edició crítica de LF. Aquesta ve introduïda per un complet estudi on, a més d'estudiar la tradició manuscrita de l'obra i de presentar la seua proposta de *stemma codicum*, la doctora Vicent passa revista a les edicions anteriors i explicita quins han estat els criteris servats en l'edició crítica i en la reconstrucció del text, que s'ajusten fonamentalment als que ja va enunciar en una important contribució anterior («*Parole qui n'est entendue / vaut autretant comme perdue*: els problemes d'edició de *La Faula* de Guillem de Torroella», *Randa*, núm. 55 (2005), p.15-42). Respecte a les edicions ja publicades, la tesi estudia de prim compte els estris amb què aborden els problemes textuais de l'obra de Torroella –referits, d'una banda, a l'extensió dels testimonis i a les addicions i supressions de versos, i, de l'altra, als errors evidents i significatius i les deturpacions i corrupcions dels fragments en francès–, i conclou que, tot i que «cada editor (Bohigas-Vidal Alcover 1984, Compagna 2000 i 2004, Nadal i Canyellas 2004) intentava solucionar aquests entrebancs de diverses maneres, el resultat a què arribaven no acabava de satisfer perquè el text proposat era intel·ligible en molts punts». És, precisament, la constatació d'aquests problemes irresolts el que ha menat la doctora Vicent a oferir-nos la seua pròpia edició crítica de l'obra, bastida des del convenciment que editar un text és essencialment una qüestió de sentit comú. El resultat de la seua tasca és l'establiment d'un text coherent, rigorós i comprensible, que basa la seua solidesa en el buidatge sistemàtic i pacient operat des dels punts de vista lingüístic, formulari i de contingut de les obres occitanes, franceses, italianes, catalanes i castellanes que podrien haver actuat com a models per a Torroella, amb la intenció que les decisions preses durant el procés de l'edició crítica fossen justificades, documentades i gens arbitràries.

L'edició crítica s'acompanya d'abundants notes que pretenen explicar el text des d'una perspectiva literària i culturalista, i per això es refereixen a aspectes lingüístics, certament, però també donen detalls i aclariments extensos i complets del context històric i literari de LF. A continuació hi ha l'aparat crític, un vocabulari de termes occitans i francesos i unes concordances de l'obra. Tot seguit se'ns presenta, a més, una reconstrucció filològica de LF, que, partint de la base que el resultat obtingut és un text hipotètic, ideal i artificial, té la finalitat de facilitar-ne la comprensió al lector i actua com a complement de l'edició crítica. Com a final de festa, la doctora Vicent ens brinda una traducció rimada al català modern de LF, que segueix, com ella mateixa confessa, un esperit anàleg al de la traducció que Bertomeu Rosselló-Pòrcel va fer al català de la *chantefable Aucassin et Nicolette*.

Comptat i debatut, la tesi de Sara Vicent ens presenta una edició de LF que no sols s'ajusta perfectament als dos *desiderata* assenyalats a l'inici d'aquestes pàgines, sinó que a més prova fins a quin grau es troben d'imbricats, atès que la investigadora, valent-se del seu destacable coneixement de la tradició romànica medieval, ens ha ofert una demostració modèlica de com el recurs *eccdòtic ad fontes* es pot posar al servei de la fita a la qual tota edició crítica hauria d'aspirar: presentar-nos un text depurat i entenedor d'un dels exponents més bells i captivadors de les nostres lletres.

Josep Antoni AGUILAR
Universitat Catòlica de València